

“ የሞተ ውሻን የሚቀስቅስ የለም”

No one kicks a dead dog! Go ahead Dibato! Go ahead!

በዲባቶ መስፍን አረጋ ጽሁፍ ላይ ‘ፍስሃ’ የጻፉትን ትችት አየሁ። በመሰረቱ ፍስሃ የቋንቋ እውቀት እንዳላቸው ባይካድም፤ ቢያንስ የ“ ፍቅር እስከመቃብር” ን መግቢያ ያነበበ ሰው፤ የፍስሃን “ ለለውጥ ያልተዘጋጀ አይምር” ለመረዳት ግዜ አይፈጅብትም። (እሱን ዝቅ ብዬ አስረዳለሁ።) በመሰረቱ ጽሁፉ ብዙ ችግር ያለበት በመሆኑ ያን ያህል የሰው ቀልብ ይስባል ብዬም አልጠበኩም ነበር። አልሆነም። ነጻነት ዘገዬ የተባሉ አክለው፤ የጭቃ ጅራፋቸውን አጮሁት።

ወደ ፍስሃ። ለሳይንስ ማስተማሪያም ሆነ ሃይማኖትን መስበኪያ፤ ቋንቋን የምንጠቀመው ሃሳብን ለማስተላለፍ ነው። አራት ነጥብ። ሁሉም ነገር እንዲህ ፈጣን በሆነበት ዘመን፤ ‘communication’ (‘መግባባት’ ልበለው ይሆን? አማርኛውን ማግኘት እንዴት ይቻላል? ዲባቶ መስፍን ከ ይህንም ነው እየሰራልን ያለው) ለማንኛውም ‘ኮሚውኒኬሽን simplicity’ ቲን ይፈልጋል።

የዛሬ ሃምሳ ምንትስ አመት፤ በዘመናዊ ስነ-ጽሁፍ ብቻ ሳይሆን፤ በቤተ-ክህነቱም እውቀት አንቱ የተባሉት ሃዲስ አለማየሁ፤ በ“ ፍቅር እስከ መቃብር” መግቢያ ላይ (ይመስለኛል)፤ ተመሳሳይ ድምጽና አገልግሎት ያላቸውን “ ሀ ሐ ኃ ” ን ከመጠቀም፤ አንዱን መርጠን ብንጠቀም፤ ጊዜና ቦታ ቁጠባ ብቻ ሳይሆን፤ ከማደናገር እንደሚያድንም፤ ሁሉንም የተደጋገሙ ፊደሎችን (እነ እሳቱ ‘ሰ’ እና ንጉሡ ‘ሠ’ን) ሁሉ በማንሳት አስተያየት እንደሰጡበት አስታውሳለሁ (መጽሐፉ አሁን በጄ ሰለሌለ ቃል በቃል እንዳላልኩት ይያዝልኝ)።

ታዲያ፤ ታምሳ ምንትስ አመት በኋላም፤ የፍስሃን አማርኛ ላስተዋለ ሰው፤ “ ለለውጥ ያልተዘጋጀ” መሆኑን ይረዳልኝ ይመስለኛል። ባለፉት 4 እና 5 አሰርት አመታት ውስጥ የታተሙትን የአማርኛ ስነ-ጽሁፍ ስራዎች ለመረመረ ሰው፤ ፍስሃ፤ አንድም በጊዜ ብቻውን መቅረቱን፤ አለያም ይህ ትችቱ ቦታውን [በጥቅሉ መቼቱን (መቼና የት) “ setting”)ጉን መሳቱን ይገነዘባል። ላስረዳ። ፍስሃ፤ ከመጀመሪያው አንቅጽ፤ የመጀመሪያው መስመር ላይ ካስገባቸው ሶስት ቃሎች ላይ ካሉት ‘እ’ እና ‘ዕ’ ፊደሎች ውስጥ አንዱን ብቻ ቢጠቀም፤ ፍስሃ ሃሳቡን ማስተላለፍ አይችል ይሆን እንዴ? እንዴ! ይህን የዛሬ አምሳ ምንትስ አመት ሃዲስ አለማየሁ የተቼትን አማርኛ፤ ዛሬ እየጫንክብን ያለህ አንተ፤ አይምሮህ እንዴት ብሎ የዲባቶውን ፍጹም የተለየ ፈጠራ ይቀበላል? እስቲ ባለፉት 3 አሰርት አመታት ውስጥ የታተሙትን የአማርኛ ስነ-ጽሁፍ ስራዎች መርምር። ከመቃብር አውጥቼ ነፍስ ታልዘራሁበት ነው ከ እያልክን ያለኸው።

እስቲ የትችትህን ርእስ ደግሞ እንይ። “ ቀ... (ይህን ፊደል ፍለጋ [ማኑዋሉ ውስጥ] ያጠፋሁትን ጊዜ አትጠይቁኝ ‘ቁ’ ን ቢጠቀም ትርጉሙን ያፋልስ ይሆን?) “ ቀርጭኝ ሰላ-ገደድ፤ ሰለ ዝልጉስ ጥፈት” ብለህ ስትጽፍ ማንን ተደራሲ አድርገህ ነው? አንተ ያማርኛ ሊቅ ነኝ ያልከው ሰው፤ ይህን ርእስ ስትጽፍ፤ ርግጠኛ ነኝ አንባቢን አይገባውም ብለህ ነው—እንግሊዝኛውን ተፊት ተፊት ያስቀደምክው። ይህን እጅና እግር የሌለው አማርኛ (ዲባቶ መስፍን ስላማርኛ ነው የጻፈው። ሊቀ-ሊቃውንት ፍስሃ፤ አንተ አማርኛ ስላልሆነ ጽሁፍ ከሆነ የጻፍከው፤ ቦታውን ስተሀል) ስትጽፍም፤ እኩያውን እንግሊዝኛ ተፊት የሰደርከው፤ አንባቢው እንዲረዳው ብለህ

ይመስለኛል። ሊቅ ነኝ ባልክበት አማርኛ ማስረዳት ቢያቅትህ፣ የንግሊዝ ጌታ (A Short Appraisal about a Bad Writing) ን ተከትለህ እሽክርና ቱስ ቱስ ትላለህ። ዲባቶው ይህን እሽክርና ላስቀርልህ ባለ ይህ ሁሉ ይገባል እንዴ? ዲባቶ መስፍን'ኮ ይህን አይነቱንና ባማርኛ ሊገለጹ የማይችሉትን የእንግሊዝኛ ቃላትም ነው'ኮ እየሰራልህ ያለው! 'ሰገል' ያለውን 'science'፣ የአማርኛ እኩያው 'ጥበብ' ወይም 'እውቀት' ከሆነው ከግእዙ 'ሰገል' ወስዶ ለ 'scientist= 'ሰገለኛ'ን (ጥበበኛ አዋቂ)ን ሲፈጥር፣ እንዲያው ይህ ጥረቱን፣ ሙያዊ ቅንአቱን ማድነቅ ይቅር፣ 'አንዴ 'ቀድረ-ቀላል'፤ ሌላ ጊዜ ደግሞ "ለመሆኑ ቋንቋውን ያውቃል.." እያሉ ሰውን መዘርጠጥ ነውር አይደል እንዴ!

እስቲ አንድ ጥያቄ ልጠይቅ፣ ነጻነት ዘገየን... (የለ የለም። ይቅርታ፣ ፍስሃ ማለቱ ነው። ነጻነት ዘገየ እንኳን ቋንቋውን ቀርቶ የሚናገውንም የሚያውቅ አይመስልም። ነጻነት ዘገየ ይህን ነው ያሉት " ..Why, for example, do you translate 'Doctor' to 'Dibato'? Who do you think will accept this lunatic vision? Let me tell you frankly, if I may become a doctor, though a conservative Ethiopian I am, I will never be happy to be called 'Dibato'. ወይ መሳቂያ መሆን! "conservative Ethiopian I am" ማለት " ያገሬን ወግ አጥባቂ ነኝ" ነው ያልከን። ኢትዮጵያዊ ውግና ልማዱን አጥባቂ ደግሞ፣ ቋንቋውንም አይጥልም፣ አያንቋሽሽም።.. ባገር ውስጥ ቋንቋና ወግ ተከሻኛ የተሰራውን 'ዲባቶ' አስጠልቶ በባእድ ቋንቋ በተሰራው " ዶ/ር" ታልተጠራሁ የሚትል፣ ነገር ግን ደግሞ " ወግ አጥባቂ ነኝ" የምትል ጉድ ነህ መቸም።

ይህን መቸስ፡ ዲባቶ መስፍን " ሰገላዊ አማርኛ ክፍል 1" ላይ፡-
ማይም ቢሳሳት የሰው እየወሰደ
ሊቅ ቢሳሳት የራሱን እየዘየደ፡

ያለውን ደግሜ ስለው፣ ነጻነት ዘገየንም ዲባቶ መስፍንንም የየድርሻቸውን ሰጥቻለሁና ሌላም አልጨምር።

ወደ ፍስሃ ልመለስ። አንባቢን ለማሳሳት፣ ፊት ለፊት ሳይሆን ውስጥ ውስጡን መሄዱ ቢያሳዝነኝም፣ (ምክንያቱም ዲባቶ መስፍን " ..አብሄር (god) የሚለው ቃል 'እግዚአብሄር' (አቤቱ የህዝብ አባት) የሚለውን የተንዛዛ አለቅጥ የረዘመ ቃል በመጠቀም የተገኘ ነው" ነው ያለው።" ፍስሃ! ለመሆኑ ዲባቶው " ... 'እግዚር'ን 'አብሄር' እንበል ይላል" ያልከው ከየት አምጥተህ ነው? ስለቋንቋው ጥልቅ እውቅት እንዳለህ ጥርጥር የለውም። ለመሆኑ ግን፣ እስቲ ዲባቶ መስፍን፣ ሁላችንም ለምናውቀው የአማርኛው " ምሳሌያዊ አነጋገር" ፣ (የእንግሊዝኛውን " proverb" ማለት ነው) " መክሚሳ" ብሎ ሲያበቃ " proverbial" ለሚለው " መክሚሳዊ" የሚለውን አማርኛ ፈጥሮለታል። ሊቀ ሊቃውንት ፍስሃ፣ እስቲ ያንተን የ " proverbial" ን እኩያ አማርኛ አሳየን? (ስምንተኛ ክፍል ሆኜ፣ አያ ከልክሌ የሚባል ጎረቤቴ፣ " እስቲ እንግሊዝ አፍ አውቃለሁ ትላለህ፤ የፈረስ ጭራ በንግሊዝ አፍ ምን ይባላል.." ያለኝን አስታወስኝ ቂ...ቂ...ቂ...ቂ...ቂ...አንዳንዴም እንሳቅ'ንጂ)። ያው የተለመደውን የ" proverb" ቡን " ምሳሌያዊ አነጋገር" ለ " proverbial" ሉም በድጋሚ መጠቀም እንደሚቻል እንዲሁ " sense" አደርገዋለሁ እኔም። ግን እንዲያው የዲባቶ መስፍንን (ፈጠራውን ይተውት) ጥረቱን፣ ሙያዊ ቅንአቱን አታደንቅም? እንዲያው ከሰው ጥርስ ውስጥ ለማስገባት (" እግዚአብሄር" የሚለውን ብቻ መዘህ አውጥተህ (ለዚያውም በትክክል ያለውን አስቀርተህ ወይም አወላግደህ) ነው?።

አንባቢ የፍስሃን ጽሁፍ አንድ ባንድ ቢያነብ፤ ከዚያ ሁሉ የዲባቶ መስፍን የፈጠራ ቃላት ውስጥ፤ 'እግዚአብሔር' የምትለውን ብቻ ነው የተቸው። በተረፈ እንዲሁ በደፈናው ነው ጥረቱን ሁሉ "ገደደ ወለገደ" ሲል ጽሁፉን ሁሉ የጨረሰው። ለዚያውም በማይገባ አማርኛና፤ አማርኛችንን ለንግሊዝ እሽክርና አስከትሎ። አሁን ማን ይሙት፤ እንግሊዝኛውንም ባይጨምር ማን ነው የፍስሃን አማርኛ የሚረዳለት?

"... አሁን እኔ ለሱ የቋንቋን ባህርይ/ ምን-እነት ለሱ ስተነትን አልውልም" በማለት እየሸሸህ፤ ቢያንስ የዲባቶውን ሁለት አዳዲስ ቃላት ለመተቸት ሳትችል፤ ግን ደግሞ "በመጀመሪያ መስፍን ስለቋንቋው ያለው ግንዛቤ ምን ያህል ነው?" ማለት ራስን አያስገምትም? ለመሆኑ ሞልቶ ከተረፈው የዲባቶው አዳዲስ ቃላት ውስጥ "እግዚአብሔር" ላይ ምን አንጠለጠለህ? ምነው ሌላም ቃል ጨምረህ፤ እንዲያው ባንዲት ቃል የግስ እርባታውን፤ የፊደልን ስረ-ቃሉን እየመዘዘክ አትሞግተውም?

ዲባቶ መስፍን ያላለውን 'እግዚር'ን 'አብሄር' በሉ ይለናል እንዴ" ብለህ፤ ስትጽፍ ትንሽ አታፍርም እንዴ? በየድረ-ገጹ የተለጠፈ ነውት! ዶ/ር መስፍን "እግዚአብሔር"ን "አብሄር" ብንለውስ ነው ያለው። ይህ ደግሞ 7-4 ሶስት ይሆናል። ይህ በቦታ አንጻር የሶስት ፊደል ቦታ፤ ከጊዜ አንጻር ደግሞ፤ በማይክሮ ሰከንድ ደርጃም ቢሆን፤ ጊዜን ይቆጥባል። ከብዛት ደግሞ ምን እንደሚያተርፍ አልታየህም? ዳሩ የዛሬ አምሳ አመት ግድም ሃዲስ አለማየሁ የተቼትንና የሞተውን ፊደል ሁሉ ከመቃብር አራግፈህ ያውጣህ ሰው፤ እንዴት ብሎ የዶ/ር መስፍን ፈጠራና የፊደል ቦታና ጊዜ ቁጠባ ይዋጥልሃል?

እንዲያው "ከ 'እግዚር' ላይ 'አብሄር'ን ቀንሶ ምንድነው የሚያተርፈው?" ብሎ መስፍን ያላለውን እንዳለ አስመስሎ፤ "ስንት አመት የምናውቀውን" በሚል ሃረግ ላይ "እግዚአብሔር" ን አንጠልጥሎ፤ ግን ደግሞ ለማሳጣት፤ ያላለውን "እግዚር"ን "አብሄር" ብሎ ስንት ያተርፋል?" ብሎ ይህን የሰው ፈጣሪ (መስፍንን) ሰው ጥርስ ውስጥ ማስገባት ነውር አይደለም? ይህ የተንኮለኛ አካሄድ አያስመስልብህም? ወይስ ካሁን ቀደም ከጻፋቸው ጽሁፎች ውስጥ ያልተመቸህ አባባል አለንዴ? ሃይማኖቱ "ኢትዮጵያኒዝም" ነው በማለቱ አቁምክበት እንዴ? ምነው የ"ኢትዮጵያኒዝም" ሃይማኖት በተጀመረ! ለመጠመቅ የመጀመሪያው እሆን ነበር! የመለስን መንግስት ጸረ-ኢትዮጵያዊነት ዘመቻ ትንሽ የሚገታ የ"ኢትዮጵያኒዝም" ሃይማኖት ተከታይ መሆን ያጸድቅ ነበር።

ሆደ ሰፊ መሆን ያስፈልጋል ፍስሃ! አንድ ቁም ነገር ላጫውትህ። ያው አያ ከልክሌ ነው። አሁን በያ ሰሞን፤ ማሳው ላይ ሄጄ ተገናኘንና፤ አዝመራውን እያስተዋለ፤ እዝን ትክዝ ብሎ "... አሁን ከዚች ኩርማን መሬት ላይ፤ ዝናቡ ዘግይቶ፤ ...እንዲያው ምን ከምን አድርጌ ነው ይኸን ክረምት ከልጆቼ ጋር የምዘልቀው" ብሎ ቢል፤ አንዱ አጠገባችን የነበረ ዲያቆን "...አይዞህ! እግዚር የከፈተውን ጉሮሮ ሳይዘጋው አያድርም" ቢለው፤ "ይከነችረው!... ህ! የዚያን ሁሉ በረሃብ ያለቀ ህጻንና አዋቂ ሁሉ ጉሮሮ እሱ መስሎኝ የፈጠረው! ይከነችረው!..." ብሎ ሲመልስለት እዚያው ነበርኩ። ኢትዮጵያዊያን ችግር መከራችንን ሁሉ ለግዜ እያሳቀልን መኖርን እንድናቆም ይሁን! ችግራችን ምድራዊ ነው፤ ምድራዊ መፍትሄ እንፈልግ። ለማንኛውም "እግዚር ተፈተነ" በሚለው መጽሐፍ እስክንገናኝ ችር ይግጠመን!

አበዛሁት እንዴ? ይህን ስጽፍ ሆዴን እያመመኝ ነው። ጥረት የሚያደርግ ሰው እንዴት ይውረፋል? አብዝኛው ከሆነ ጻፉልኝ፡- gelanew-kirar@hotmail.com

ማሳረጊያ፡-

አገራችን ካፈራቻቸው ምሁራን ውስጥ፣ ሌላውና በሙያዊ ቅንብር የማደንቀው፣ ዲባቶ ሰለሞን ይርጋ፣ “ ሳይንስ በኢትዮጵያዊኛም ይቻላል” በሚል ተነሳሰቶ፣ አለም ያደነቀውን የቻርለስ ዳርዊንን “ ኢቮሊሽን” እኛም እንድናደንቅ “ የብቸኛ ዝርያዎች መንስኤ” በሚል የአማርኛ ትርጉም መጽሃፉ ያሰፈረውን ልጥቀስ--ፍስሃና ንጻነት ዘገየ፣ የዲባቶ መስፍንንም ሙያዊ ቅንብር ቢያደንቁለት፡-

“ ምንም እንኳን አገሮች ሁሉ የትምህርትን ለእድገት ቁልፍነት ያልሳቱ ቢሆኑም በሌሎች አውሮጳዊ ያልሆኑ አገሮች ላይ የሌለውና የሩቅ ምስራቅ አገሮች ላይ የማይባቸው አንድ የጋራ ባህሪ፣ የትምህርት ስርአታቸው በሁሉም ደርጃዎች፣ በከፍተኛ ትምህርት ተቋማቸው በሁሉም ደረጃዎች፣ በከፍተኛ ትምህርት ተቋማቸውም ጭምር በአገራቸው ቋንቋ መካሄዱ ነው። የነዚህ አገሮች ልጆች በአገራቸው ቋንቋ መማር ለእድገታቸው የረዳው እንደምን ነው? ብለን ስንጠይቅ ብዙ መልሶች እንደሚገኙ ማንም ሊገምት ይችላል። ለኔ የመሰለኝ ዋነኛውና ወሳኝ መልስ ግን የተማረው የሰው ኃይል ወደደም ጠላ በአገሩ እንዲወሰን ማድረግ ይመስለኛል። እንዲህ ሲሆን አገር በሌለ ጎኑ ጥሪቱን ከስክሶ ያሰለጠነው የሰው ጉልበት እዚያው ባገሩ ስራ ላይ እንዲውል ይገደዳል። አገር በየምክንያቱ ችግር ላይ በወደቀ ቁጥር እዚያው በአገሩ እንዳለ መፍትሄ የሚሻ መላ የሚመታ የአገር ስልጡን ልጅ የብዛትም የጥራትም እጥረት እንዳይኖር ይሆናል። የሩቅ ምስራቆቹ አገሮች የተሻለ ገንዘብ ወደ ሚገኝባቸው፣ ወደተገነቡት አገሮች የሚደረገውን የታዳጊና የኋላ ቀር አገሮች ምሁራን ስደትና ፍልሰትን መገደብ ችለው ነበርና፣ የሰለጠነ ጉልበታቸው አሁን ላሉበት ደረጃ አድርጏቸዋል...”
ህልውና፣ ገጽ 145-146።

“No one kicks a dead dog. Go ahead Dibato! Go ahead! You are alive!” የሞተ ውሻን የሚቀሰቅስ የለም።